

Apostlagärningarna 16. Övers och komm: Bo Giertz

Apostlagärningarna Kapitel 16 Genom Galatien (Apg 16:1–5)

Översättning

Så kom han också till Derbe och Lystra. Där lade han märke till en lärjunge som hette Timoteus. Han var son till en troende judinna, men hans far var grek. Han fick gott betyg av bröderna i Lystra och Ikonium. Honom ville Paulus ta med sig när han drog vidare, och han såg till att han blev omskuren av hänsyn till judarna i dessa trakter. Alla visste ju att hans far var grek. När de nu färdades fram genom städerna, meddelade de till efterrättelse de stadgar som hade fastställts av apostlarna och de äldste i Jerusalem, och församlingarna stärktes i tron och växte i storlek från dag till dag.

Kommentar

”Så kom han också till Derbe och Lystra.” Sist vi hörde de namnen, nämndes de i motsatt ordning. Men denna gång kom Paulus från öster. Den första han återsåg av sina nygrundade församlingar var alltså Derbe, den yttersta länken i kedjan. Det var efter en ansträngande resa. Faror och strapatser hörde med till en långresa i antiken, och om man som Paulus ideligen varit på resor (som han säger i 1 Kor 11:26) så var det självklart att han slitit ont. Sådana självklarheter brukar Lukas förbigå med tystnad.

Åter hade Paulus korsat Taurusbergens väldiga kedja, vars högsta toppar når ungefär samma höjd som alpernas. Vägen gick denna gång på över 1 000 meters höjd genom ”de ciliciska portarna”, ett berömt pass i en djupt nerskuren skåra mellan bergväggar, där snön ännu låg kvar i skrevorna. Den vägen hade Alexander den store en gång tågat österut med sina makedoner för att erövra världen. Nu drog tre vandrare västerut på ett erövringståg som skulle sätta ännu djupare spår i världshistorien.

I Derbe och Lystra tycks allt ha stått väl till. Det verk, som Paulus och Barnabas utfört under några korta månader, hade inte bara överlevt utan vuxit och fördjupats. Möjligen hade församlingarna redan genomlevt den kris, som vållades av den ”judaistiska” propagandan (om nämligen de har rätt som tror att Galaterbrevet är skrivet före apostlakonsiliet). Det är också möjligt att de hade varit helt lämnade åt sig själva. I varje fall hade här kunnat fostras sådana kristna som Timoteus. Hans mor, som hette Eunice (2 Tim 1:5), blev troligen vunnen vid Paulus första besök, och Timoteus kan ha döpts enligt den vanliga regeln att barn följde sina föräldrar. Nu hade han mognat och var så kunnig att Paulus kunde ta honom till medhjälpare. Han blev omskuren – tvärtemot vad som skedde exempelvis med Titus (Gal 2:3). Det kan ha berott på att Paulus var angelägen att Timoteus (liksom Paulus själv och Silas) skulle kunna tas emot som jude i alla judiska hem. Det var en tillämpning av Pauli regel, att han ”för judarna blivit som en jude för att kunna vinna judar” (1 Kor 9:20). Här var det inte fråga om att omskärelsen skulle vara nödvändig för frälsningen. Tvärtom kunde Paulus överallt i församlingarna meddela vad apostlakonsiliet i Jerusalem hade beslutat. Hedningarna behövde inte omskäras. Men ville de judekristna hålla fast vid omskärelsen, så var det helt i sin ordning.

Ledda av Anden (Apg 16:6–10)

Översättning

De tog nu vägen genom det frygiskt-galatiska området, sedan den helige Ande hindrat dem att förkunna Ordet i Asien. När de nådde fram till gränsen av Mysien, försökte de bege sig in i Bitynien, men det tillät dem inte Jesu Ande. Då tog de vägen genom Mysien och kom ned till Troas. Där fick Paulus om natten se en syn. En man från Makedonien stod och kallade på honom och bad: Kom över till Makedonien och hjälp oss. När Paulus sett den synen, sökte vi genast efter en lägenhet till Makedonien, eftersom vi förstod att Gud gett oss kallelsen att predika evangelium för dem.

Kommentar

Sannolikt var det i Lystra som Paulus fann Timoteus. Därifrån gick färden till Ikonium och Antiokia i Pisidien. Man reste ”genom det frygiskt-galatiska området”. Troligen är det så man skall uppfatta Lukas ord. Här fanns nämligen ett distrikt som romarna kallade ”Frygia galatica”, ett stycke av det gamla Galatien som lagts till provinsen Galatien. Att Paulus skulle ha besökt det gamla Galatien längre upp i nordost (i trakten av våra dagars Ankara) är en teori, som forskningen gjort alltmer osannolik. Tydligt hade han i stället planer på att resa västerut till ”Asien”, alltså kustlandet vid Egeiska havet, där Efesus var huvudorten. Men ”den helige Ande hindrade dem”. Det kan ha skett genom yttre händelser eller genom någon profetisk uppenbarelse. Bådadera tog man som Guds ledning. Man sökte sig alltså en nordligare väg och tänkte bege sig in i Bitynien (uppe vid Bosporen och Svarta Havet) men hindrades återigen av Anden. Så kom man ned till Troas vid havet, där en av de mest trafikerade lederna gick över till Makedonien. Där hade Paulus en syn om natten. En makedonier – lätt igenkännlig på sin breda hatt och sin lika breda dialekt – bad honom komma över. Nu visste han vart han blivit ledd.

”Vi förstod det” säger Lukas. Här börjar det första av ”vi-styckena” i Apostlagärningarna. Oförmedla går Lukas över till att berätta så som man berättar när man själv varit med. Att han skulle ha använt stycken ur någon annans resedagbok är helt otroligt. En så god stilist som Lukas skulle inte ha fogat in dem så oskickligt. De blir naturliga endast om vi antar, att han vill markera, att han varit ögonvittne till det han nu berättar. Själv håller han sig diskret i bakgrunden och nämner aldrig sitt namn eller något han själv gjort eller sagt. Vi får själva dra våra slutsatser. Lukas måste ha anslutit sig till resällskapet i Troas. Det kan inte ha skett enligt någon tidigare överenskommelse, eftersom Paulus inte visste att hans väg skulle leda till Troas. Möjligen kan Lukas tidigare ha verkat i Antiokia (13:1), men det är ovisst.

Till Europa (Apg 16:11–12)

Översättning

Vi stack alltså till sjöss från Troas och seglade raka vägen till Samotrake för att nästa dag komma till Neapolis och därifrån till Filippi, en romersk koloni som är den förnämsta staden i denna del av Makedonien. Kommentar

Vi har känslan av att stå vid en milstolpe i historien när Paulus för första gången beträder Europas mark. Han själv hade inte den känslan. Han befann sig i samma grekisk-romerska värld som förr. Men han närmade sig nu ett av dess kärnländer, det gamla Grekland.

Till lands hade Paulus och Silas nu färdats ungefär så långt som från Lappland till Skåne. Nu hade de tjugo mil över havet framför sig. Som vanligt fick de leta reda på någon fraktfarare i hamnen. Det kan inte ha varit svårt, eftersom små kustfarare här gick i skytteltrafik över till Neapolis i Makedonien, där den stora vägen västerut, romarnas Via Egnatia, tog sin början. Man tycks ha fått god vind. På sommaren blåser här för det mesta nordan – och denna resa bör ha skett på sommaren, år 50 eller däromkring. Drog sig vinden mot nordost kom man snabbt framåt. Som vanligt styrde man från ö till ö. Mitt i havet låg Samotrake som ett sjömärke med sitt 1 600 meter höga berg. Det var en hednisk kultplats av rang, där man kunde invigas i strängt hemliga mysterier. De invigda bar ett lilafärgat skärp, som säkert syntes också bland passagerarna på det fartyg som nu förde Paulus till Europa. Förmodligen övernattade man i hamnen på Samotrake. Nästa kväll var man redan i Neapolis, våra dagars Karavalla. Det betyder att man hållit fyra eller fem knops fart, en fin prestation för den tidens seglare.

I Filippi (Apg 16:13–40)

Översättning

I den staden stannade vi några dagar. På sabbatsdagen gick vi ut genom stadporten och följde en flod, vid vilken vi hört att det fanns ett böneställe. Vi slog oss ned där och talade till de kvinnor som var samlade. En av dem hette Lydia och hörde till dem som fruktade Gud. Hon kom från staden Tyatira och handlade med purpurtyger. Hon lyssnade, och Herren öppnade hennes hjärta så att hon tog till sig det som Paulus sade. När hon blivit döpt tillsammans med sitt husfolk, bjöd hon oss till sig och sade: Håller ni mig för en som tror på Herren, så flytta till mitt hus och bo där. Och hon nödgade oss till det.

Nu hände sig att vi på väg till bönestället möttes av en slavflicka som var besatt av en spådomsande och skaffade sina ägare goda inkomster genom att förutsäga framtiden. Hon följde efter Paulus och oss andra och ropade ideligen: De här männen är tjänare åt Gud den Högste! De förkunnar för er en väg till frälsning! Så gjorde hon flera dagar å rad. Paulus blev illa berörd och vände sig om och sade till anden: Jag befäller dig i Jesu Kristi namn: Far ut ur henne! Och i samma stund for den ut. När hennes ägare såg, att deras hopp om förtjänst hade farit sin väg, grep de Paulus och Silas och släpade dem inför magistraten på torget. De ledde dem fram inför stadens styresmän och sade: De här människorna ställer till oreda i vår stad. De är judar. De förkunnar sätt att leva, som det är förbjudet för oss att anta och tillämpa, vi som är romare. Också folket på torget vände sig emot dem, och domarna lät slita kläderna av dem och befalldes att de skulle piskas med spön. Sen de givit dem många slag, kastade de dem i fängelse och befalldes fångvaktaren att hålla dem ordentligt inspärrade. När han fick så stränga order, satte han dem i fängelsets innersta rum och skruvade fast deras fötter i stocken.

Vid midnattstiden bar Paulus och Silas fram sina böner och sjöng lovsånger till Guds ära, medan fångarna lyssnade till dem. Då kom plötsligt ett kraftigt jordskalv så att fängelset skakades i sina grundvalar. Alla portarna sprang upp och bojorna lossnade på dem alla. Fångvaktaren väcktes ur sin sömn, och när han såg att fängelseportarna stod öppna, drog han sitt svärd och tänkte sig själv, övertygad som han var att fångarna hade flytt. Men Paulus ropade med hög röst: Gör dig inte något ont, vi är alla här! Då bad han om ljus och störtade in i fängelset och föll darrande ned inför Paulus och Silas. Sen ledde han ut dem och sade: Ni herrar, vad skall jag göra för att bli frälst? De svarade: Tro på Herren Jesus så blir du frälst, du och ditt hus. Och de förkunnade Guds ord för honom och alla dem som fanns i hans hus. Så tog han dem med sig mitt i natten och tvättade av blodet efter spöslagen och blev sen på stället döpt med hela sin familj. Han bjöd dem in i sitt hem och dukade fram en måltid och fröjdade sig med alla de sina över att ha kommit till tro på Gud.

När det blev dag skickade styresmännen i staden dit sina rättstjänare och lät säga: Släpp ut de där karlarna. Det budet framförde fångvaktaren till Paulus och sade: Myndigheterna har gett befallning att ni skall släppas. Gå nu alltså ut och dra vidare med frid. Men Paulus svarade dem: De har offentligen låtit oss slita spö, utan dom och rannsaking, fastän vi är romerska medborgare, och sen har de kastat oss i fängelse. Och nu vill de skicka iväg oss i smyg. Nej tack - de får allt komma själva och hämta ut oss. Det beskedet framförde rättstjänarna till stadens styresmän, som blev förskräckta när de hörde att det rörde sig om romerska medborgare. De kom och bad dem inte ta illa upp och följde dem ut och anhöll att de ville lämna staden.

När de alltså kommit ut ur fängelset, gick de hem till Lydia där de träffade bröderna. De tröstade och förmanade dem och drog sig vidare. Kommentar

I Neapolis började åter färden till lands, längs den präktigt stenlagda Via Egnatia, uppför ändlösa backar med en svindlande utsikt över kusten och havet, och så åter ned på den makedoniska slätten. Efter tre eller fyra timmar var man framme i Filippi. Åter var man på romersk mark. I nära hundra år hade staden varit romersk militärkoloni. Grekiskan på torget blandades med latin, och invånarna var väl medvetna om sitt romerska medborgarskap. Judarna var få. Hade där funnits tio judiska män, hade man haft rätt att hålla gudstjänst i en synagoga, men så många fanns det tydligen inte. Några fromma kvinnor brukade samlas vid ett böneställe vid den lilla floden Gangites utanför staden.

Dit styrde nu Paulus och hans följeslagare sina steg. De fick genast kontakt med de kvinnor som samlats där. En av dem kom från Tyatira på andra sidan Egeiska havet. Där fanns en stor judisk koloni, och tydligen hade hon där lärt känna Israels Gud och hörde nu till dem som ”fruktade Gud”. Hon var yrkeskvinna och handlade med de dyrbara tyger som

färgades i hennes hemland. Hon tog till hjärtat det som Paulus sade. ”Herren öppnade hennes hjärta”, säger Lukas, som var närvarande. Med all sin beundran för Paulus visste han, att det djupast sett inte var apostelns verk, när någon tog intryck av hans ord.

Lydia blev alltså döpt med sitt husfolk. Kanske var hon änka och hade familj. I varje fall hade hon tjänare och anställda, av vilka flertalet säkert var hennes slavar. De följde alltså sin ägare och härskarinna när hon tog detta viktiga steg och döptes också de – kanske i floden vid bönestället.

Lydia måste ha varit relativt välbärgad, och hon bjöd de fyra främlingarna att flytta över till sitt hus. I alla städer fanns det härbärger för resande. Det kunde vara prövande att bo där, både för smutsens och kroglivets skull. Lydias omvändelse gav nu missionen en fast stödjepunkt i staden. Hon är ett av de många exemplen på kvinnor som blev ovärderliga medarbetare åt Paulus. Att hon var yrkeskvinna med egen rörelse och med den status det medförde var säkert ett plus. Paulus hade uppenbarligen ingenting att invända mot hennes yrkesutövning. Hans syn var inte patriarkalisk i sociologisk mening. Han krävde – på Kristi vägnar – en viss fördelning av uppgifterna mellan män och kvinnor i församlingen (liksom i äktenskapet), men det hade ingenting att göra med den nedvärdering av kvinnan, som annars var vanlig i antiken.

Något motstånd från de fåtaliga judarna hör vi inte talas om. Däremot kom det till en allvarlig sammanstötning med hedningarna på platsen. Orsaken var inte religiös utan krasst ekonomisk. Något slags syndikat av ägare hade en slavflicka som de utnyttjade som spåkvinna. Hon hade ”en pytisk ande”, som Lukas säger. Uttrycket har att göra med oraklet i Delfi, där Pytia, Apollons prästinna, i omtöcknat tillstånd gav svårtydda svar åt den som ville veta vad framtiden bar i sitt sköte. På samma sätt tycks denna slavflicka i trance ha talat svårtydda ord, som uppfattades som orakel. Flickan måste ha hört Paulus tala och snappat upp något av det han sade, eftersom hon började förfölja honom med sitt ropande. Till slut drev Paulus ut anden. Lukas berättar det som ett enkelt faktum, som han själv varit vittne till. Verkan måste ha varit bestående. Ägarna kunde inte på något vis få flickan att fungera som orakel igen. Det var alltså slut med deras förtjänst, och i sin förbittring släpade de Paulus och Silas inför rätta, tydligen handgripligt och under tumultartade former.

Filippi styrdes som romersk koloni av två ”duumvirer”, som i Filippi troligen rentav kallade sig pretorer. Det grekiska ord som Lukas använder brukar stå för det latinska praetor. De var borgmästare och domare. Till sin tjänst hade de rättstjänare, som kallades liktorer och till tecken på sin funktion bar ett spöknippe med en inbunden yxa. Domstolen fungerade offentligen på torget. Någon ordentlig rättegång blev det nu inte. Kärandeparten nämnde inte vad saken rörde sig om, utan använde som argument illviljan mot judarna och vädjade till den romerska lokalpatriotismen. Det gick ju inte an att några eländiga judar skulle komma och försöka få riktiga romerska medborgare att lägga sig till med nya seder! Folkhopen på torget skrek och uppträdde hotande. De anklagade fick aldrig försvara sig. De kunde kanske inte ens göra sig hörda. Duumvirerna lät slita kläderna av dem och befallde liktorerna att använda sina spön. Det gjorde de med eftertryck, och när de fängslade fördes till stadens häkte måste de ha varit ganska sargade och sönderslagna. Fångvaktaren – kanske en uttjänt soldat – fick order att bevaka dem väl och satte dem i stocken längst inne i fängelset.

I mörkret, stanken, smutsen och ohyran där inne började de båda misshandlade att hålla bönevaka. Sova kunde de inte. I stället sjöng de Guds lov medan de andra fångarna lyssnade. Nu hör dessa trakter till världens mest hemsökta jordbävningsområden, och den natten kom det en kraftig jordstöt som fick fängelset att skaka. Dörrarna som svängde kring vertikala tappar – föll upp och fångkedjorna lossnade från sina fästen i murverket. Fångknekten vaknade, såg att dörrarna stod öppna och tänkte sig sig på sitt svärd, medveten om att något ännu värre väntade honom om fångarna kommit undan. Men inifrån mörkret hördes någon ropa, att han skulle låta bli. Tydligen kunde Paulus se fångvaktaren på gården utanför, i mänljustet eller skenet från en lykta. Den omtumlade och dödsförskräckte mannen kastade sig ned för dessa underliga fångar, som han fått order att bevaka så noga och som inte brydde sig om att fly. Han ledde ut dem – ”sen han försäkrat sig om att de andra inte kunde fly” tillägger den ”västliga” texten – och frågade vad han skulle göra, övertygad om att det var någon gudomlig mening med jordskalvet och allt det andra som hänt. Paulus lät alla som fanns i huset samlas och började tala om Jesus. Fångvaktaren kom så småningom att tänka på vad fångarnas blodiga kläder betydde. Han tog dem med sig och tvättade deras sår. Vi kan utgå ifrån att hela familjen hjälpte till och att Paulus fortsatte att tala med dem om Jesus Kristus. Så föll det sig alldeles naturligt att ännu samma natt döpa fångvaktaren och hela hans hus. Dopet följdes av en improviserad måltid, där den nydöpte i sin glädje lät duka fram det lilla hans hus kan ha haft att bjuda på: ost och vin, bröd och oliver och kanske en rättika eller ett stycke torkat kött. Efter måltiden vände gästerna tillbaka till fängelset. De tillät inte sin nyvunne broder att ta några risker.

Nästa dag hade duumvirerna fått annat att tänka på efter nattens händelser och beslöt sig för att låta de judiska bråkmakarna lösa. Men när liktorerna kom till fängelset med det beskedet, möttes de av en överraskning. Paulus vägrade att gå. Han och Silas hade blivit misshandlade mot all lag och rätt. Duumvirerna fick vara så goda att själva komma och ge de orättfärdigt behandlade upprättelse. Det gjorde de också. Upptäckten att de låtit två romerska medborgare slita spö på torget måste ha varit svår chock för dem. De gjorde sitt bästa för att släta över vad som hänt. Men de bad de förfördelade att lämna staden – ”för att folk inte på nytt skulle rota sig samman och börja skria mot dem” heter det i den ”västliga” texten. Paulus och Silas tog tid på sig och samlade de kristna hos Lydia för att uppmuntra och förmana dem. Sen bröt de upp, troligen i sällskap med Timoteus medan Lukas stannade kvar. Det kan vara en av förklaringarna till att ett så kort apostlabesök – troligen. några få veckor – kunde bära så bestående frukt. Församlingen i Filippi kom att bli ett glädjeämne för Paulus.

Copyrightregler:

Bo Giertz är upphovsman till såväl översättning som kommentar,
Nedladdning och utskrift av såväl översättning som kommentar får endast ske för personligt bruk,
All övrig användning av såväl översättning som kommentar måste godkännas av rättsinnehavarna samt
Stiftelsen bibelskolan.com åtar sig att förmedla eventuella förfrågningar om vidare användning av översättning och/eller
kommentar till rättsinnehavarna.

REGISTER:Nya Testamentet Apostlagärningarna